

Оксюковський Олег Анатолійович,
студент I курсу другого (магістерського)
рівня вищої освіти (групи БТм-1-25-2.0д.),
спеціальності ВВ88 Філологія; Бібліотечна,
інформаційна та архівна справа Факультету
української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

Т. І. Вірченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ІЛЮСТРОВАНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ-ЖИТТЄПІСУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У статті здійснено спробу проаналізувати наукові праці теоретиків дитячої біографістики задля з'ясування специфіки жанру ілюстрованої енциклопедії. Аналіз дає підстави твердити, що сьогодні в цій царині плідно працює Н. Марченко. Аспектний аналіз праць історикіні засвідчує, що наратив має бути узгоджений із віковими психологічними особливостями реципієнтів, книжка має бути заснована на фактах, які увиразнюють героя оповіді як цікаву особистість. Видання має бути ілюстрованим або містити доповнення іграми, фільмами тощо.

Ключові слова: ілюстрована енциклопедія, жанр, жанрові ознаки.

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки. Теза про важливість біографічної книги для дітей і юнацтва не викликає сумнівів, бо це

гарний інструмент для формування ідентичності особистості, засіб збереження пам'яті про знакових постатей для нації, можливість формувати життєві стратегії на ціннісних засадах. Водночас, щоб така книжка виконувала свою функцію, варто, щоб її зміст і форма були вдумливо спрямовані на реципієнта. Сьогодні суспільство має запит на науково-популярну літературу для дітей, але водночас, серед науковців-книгознавців спостерігається брак теоретичних міркувань щодо жанрових особливостей такої літератури. Так, Е. Огар зауважує, що «практично всі пізнавальні видання є штучно створеними літературно-видавничими форматами із наперед заданими функціональними параметрами», тому, на думку дослідниці, є змога сформулювати алгоритм упорядкування такого видання: «1) обґрунтоване співвідношення основного, пояснювального і додаткового текстів; 2) обов'язковий розподіл науково-предметного матеріалу на "порції", доступні розумінню та засвоєнню різними віковими категоріями дитинства; 3) використання спеціальних засобів процесуального супроводу науково-предметного матеріалу; 4) багаторівневу адаптацію; 5) дотримання вимог достовірності науково-предметної інформації (ступінь новизни залежить від типу видання)» (Огар, 2012: 167). Серед типологічної структури пізнавальної книги знаходимо лише біографічний нарис (науково-пізнавальний та науково-художній) та енциклопедію (серед довідкових видань).

Формулювання цілей статті (постановка завдання): проаналізувати праці дослідників, які працюють у царині дитячої біографістики, й виокремити маркери жанру ілюстрованої енциклопедії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які опирається автор. У статті «Презентація біографічного знання сучасних українських біографічних виданнях для дітей і підлітків» Н. Марченко характеризує синтетичні довідкові видання, до яких зараховує «біографічні збірники, присвячені одній чи низці постатей, які найчастіше позиціонуються як "біографічний проєкт" та де ілюстративний ряд і дизайн слугує здебільшого рекламно-промоційним завданням, а тексти можуть бути найрізноманітніших жанрів і якості» (Марченко, 2020: 63).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням авторських положень. У сучасних наукових студіях, присвячених питанням біографістики, зустрічаємо поодинокі міркування щодо жанрової палітри біографічних творів для дітей.

Значну кількість видань для дітей можна класифікувати на науково-художні, науково-популярні та довідкові видання. Н. Марченко у розвідці «Біографічна

інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики» запропонувала класифікацію літератури для дітей у контексті використання біографічного знання. Увагу привертає виокремлення пізнавальної літератури, яка, у свою чергу, має такі різновиди: науково-популярна, науково-художня, довідкова та ділова (Марченко, 2010: 119).

Основним критерієм розмежування є засоби творення образів героїв оповіді та її форма. Наша увага буде звернута на довідкові видання, оскільки персоналогічна інформація подається «у формі біографічних довідок чи ілюстративних згадок по ходу основної розповіді» (Марченко, 2010: 119). Відзначимо, що до довідкової літератури традиційно зараховують енциклопедії, словники та календарі.

Н. Марченко дослідила історію енциклопедії для дітей від першого видання кінця XVIII століття до сучасності. Книжка «Стислий виклад про всі науки для використання дітьми від шести до дванадцяти років» (1764), енциклопедія «Світ відчутних речей у малюнках» Я. А. Коменського (1658), енциклопедії Артура Мі, низка видань радянських часів поступаються величезній кількості видань незалежної України. Видання XVIII–XIX століть прикметні цікавою біографічною інформацією для дітей, зрозумілою мовою, наявністю чорно-білих ілюстрацій та кольоровими вклейками. Оскільки названі видання були відомі в Україні, історикиня звернула увагу на згадку українських персоналій. Звичайно, що увагу до збереження національної ідентичності українських постатей маємо лише у виданнях після 1991 року.

Зважаючи на значну кількість видань енциклопедичного характеру для дітей, є потреба їхньої класифікації. Н. Марченко виокремлює біографічні словники і довідники, посібники для вчителів початкових класів, зумовлені потребами шкільництва, календарі для дітей. Основною небезпекою у змісті цих видань є вміщення інформації, розрахованої на дорослого читача. Разом із тим, серед сильних сторін варто назвати увагу не лише до знаних постатей, а й до менш відомих. Хоча зауважимо, що всеохопність має бути належно збалансованою: увагу слід приділяти лише тим постатям, оцінка діяльності яких є належною і безсумнівною.

На сучасному видавничому ринку успішно заявив про себе новий тип біографічних видань – книжки-картинки, які мають пізнавальну цінність, репрезентовану в змістовій та ілюстративній частині. Саме остання формує підвищену увагу реципієнтів. Біографічна реконструкція у таких виданнях

виконує мотивуючу функцію. Н. Марченко відзначає, що наратив може бути побудований на «кліповій» основі. Аналіз дослідницею абеток-енциклопедій «Видавництва Старого Лева» дає підстави виокремлювати низку прикметних ознак таких видань: наявність концепції, надання переваги біографії факту. Видавці мають бути уважними до «ілюстративного ряду і дизайну книжки (світлин, добору паперу й фарб, шрифтів, розташуванню та забарвленню окремих елементів тощо)» (Марченко, 2020: 58). Увага вченої до книжки про А. Шептицького, сприяє увиразненню можливості «створити вільний від дидактики простір книжки», де поєднується документальні світлини, цитати, схематизовані зображення, енциклопедичний текст. Як результат – створення цілісного образу А. Шептицького з індивідуальним характером, активною діяльністю, «прив'язкою до географічних, хронологічних, родових та інституційних маркерів» [(Марченко, 2020: 59).

У праці «Стратегії біографічного письма та дискурс біографіки для дітей і юнацтва в Україні (2014–2019 рр.)» Н.Марченко відзначає нові естетичні засади, на яких підготовлено енциклопедію для підлітків «Славетні Гетьмани України» (Харків: Vivat, 2017): «Автор тесту Андрій Клімов у художньому стилі виклав долі українських гетьманів як неперервну, захопливу й переможну у своїй суті історію народу-борця. Але найперше читача захоплює динаміка величних ілюстрацій Сергія Якутовича та виразні портрети козацьких керманичів Олександра Крутика. Крім того, книга містить рідкісні європейські карти XVI–XVIII ст., які дають змогу простежити, як змінювалися уявлення європейців про нашу державу упродовж століть» (Марченко, 2019: 180).

Висновки й перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Аналіз сильних і слабких сторін наявних на сьогодні видань дає можливість сформулювати бажану теоретичну модель, у якій будуть поєднані традиції вітчизняного біографічного дискурсу та найкращі новітні західноєвропейські стратегії. Так, наратив має бути позбавлений надмірного панегіричного характеру, документальний масив доцільно орієнтувати на вікові особливості реципієнта, книжка має передбачати не лише самостійне читання дитиною, а й містити доповнення іграми, анімацією, фільмами, музичним супроводом тощо. Авторам слід подбати про органічний стиль видання, навіть якщо воно виконується кількома авторами. Наратор має перебувати в одному часовому просторі: або минулому, або теперішньому. Разом із тим, часові зміщення можливі, якщо виконують певну функцію або створюють динаміку оповіді. Гендерна діяльнісна

та будь-яка інша ознака добору постатей у біографічних збірниках для дітей має бути збалансованою.

Список використаних джерел

- Марченко Н. Біографічна інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики. *Українська біографістика*. 2010. Вип. 7. С. 105–144.
- Марченко Н. Презентація біографічного знання в сучасних українських біографічних виданнях для дітей і підлітків. *Українська біографістика*. 2020. Вип. 19. С. 53–69.
- Марченко Н. Стратегії біографічного письма та дискурс біографіки для дітей і юнацтва в Україні (2014 – 2019 рр). *Українська біографістика*. 2019. Вип. 18. С. 173–194.
- Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби). Львів : Світ, 2012. 320 с.

References

- Marchenko N. Biohrafichna informatsiia u vydanniakh dla ditei u konteksti suchasnykh zavdan biohrafistyky. *Ukrainska biohrafistyka*. 2010. Vyp. 7. S. 105–144.
- Marchenko N. Prezentsiia biohrafichnoho znannia v suchasnykh ukrainskykh biohrafichnykh vydanniakh dla ditei i pidlitkiv. *Ukrainska biohrafistyka*. 2020. Vyp. 19. S. 53–69.
- Marchenko N. Stratehii biohrafichnoho pysma ta dyskurs biohrafiky dla ditei i yunatstva v Ukraini (2014 – 2019 rr). *Ukrainska biohrafistyka*. 2019. Vyp. 18. S. 173–194.
- Ohar E. Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid perekhidnoi doby). Lviv: Svit, 2012. 320 s.

GENRE SPECIFICS OF AN ILLUSTRATED ENCYCLOPEDIA-BIOGRAPHY: TO THE FORMULATION OF THE PROBLEM

Oleg Oksyukovsky, first-year student of the second (master's) level of higher education, specialising in Philology; Library, Information and Archival Studies at the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Arts of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

The article attempts to analyse the scientific works of theorists of children's biographies in order to clarify the specifics of the genre of illustrated encyclopaedias. The analysis gives grounds to assert that N. Marchenko is currently working fruitfully in this field. An aspect analysis of the historian's works shows that the narrative should be consistent with the age-related psychological characteristics of the recipients, and the book should be based on facts that highlight the protagonist of the story as an interesting personality. The publication should be illustrated or contain additions such as games, films, etc.

Keywords: illustrated encyclopaedia, genre, genre characteristics.